NECMEDDİN SAHİR SILAN'IN BİR RAPORUNDA

"KÜRT SORUNU"

GÜREL TÜZÜN

Yaklaşık 50 yıl önce yazılmış bu rapor Kürt sorunu konusunda o dönemin resmi ideolojisini oluşturan ve bazı değişikliklere uğramış olsalar da, pek çoğu günümüzde hâlâ varlığını sürdüren unsurları sergiliyor. Raporun önemli bir özelliği ise, o dönemde muhalefette olan Cumhuriyet Halk Partisi'yle (CHP) ilgili değerlendirmeler. Bu bakımdan, Onur Öymen'in Dersim '38'le ilgili sözleriyle başlayan ve CHP'nin Alevilerle ilişkilerini gündeme taşıyan tartışmalarla da yakından ilişkili.

Mesut Yeğen, *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu* (1999) adlı kitabında bu söylemin nasıl oluştuğunu inceler. Ona göre bu söylem, "batılılaşma/modernleşme, merkezileşme, milliyetçilik ve otoriteryanizmin esas olduğu bir söylemsel zeminde ortaya çıkmıştır." (s. 109) Yeğen (1999) bu söylemsel kuruluşun ana unsurlarını ise şöyle sıralamaktadır:

1. Kategorik inkâr söyleminin ortaya çıkışı ya da 'Türk vatanında Kürt yoktur' (s. 110);
2. İrticai kalkışma olarak Kürt sorunu: Hilafetin ve saltanatın canlandırılması hevesi (s. 129);
3. Modernlik-öncesi toplumsallıkların direnci olarak Kürt sorunu: Aşiret ve eşkıya (s. 134);
4. Yabancı devletlerin tezgâhı olarak Kürt sorunu: Ecnebi kışkırtması (s. 149);
5. Kırmızı Kuvvetler olarak Kürtler: Düşman söylemi (s. 154);
6. İktisadi bütünleşme sorunu olarak Kürt meselesi: Bölgesel geri kalmışlık söylemi (s. 159).

Bu yazıda, Tarih Vakfı'ndaki Necmeddin Sahir Sılan Arşivi'nde bulunan 20 Eylül 1952 tarihli ve "Doğu ve Doğu Güney İllerimiz ile İlgili Muhtelif Konular" başlıklı raporu[1] büyük ölçüde Yeğen'in çizdiği bu çerçeve içinde ele alacağız. Necmeddin Sahir Sılan tarafından yaklaşık 50 yıl önce yazılmış olan bu rapor Kürt sorunu konusunda o dönemin resmi ideolojisini oluşturan ve bazı değişikliklere uğramış olsalar da, pek çoğu günümüzde hâlâ varlığını sürdüren unsurları sergiliyor. Raporun önemli bir özelliği ise, o dönemde muhalefette olan Cumhuriyet Halk Partisi'yle (CHP) ilgili değerlendirmeler. Bu bakımdan, Onur Öymen'in Dersim '38'le ilgili sözleriyle başlayan ve CHP'nin Alevilerle ilişkilerini gündeme taşıyan tartışmalarla da yakından ilişkili.

Raporun, 'Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Sayın Başkanlığı'na' hitaben yazılmış kapak yazısında, hazırlanış nedeni şöyle açıklanıyor[2]:

"Erzincan ve Bingöl illerinde tetkik ve tahkik mevzuu olan işler vesilesiyle adı geçen illerde ve Tunceli çevresinde Parti Teşkilâtımızın durumunu tesbit etmek için, Genel İdare Kurulumuzun 7 Temmuz 1952 günündeki toplantısında verilen karar ile telâkki edilen emirleri üzerine, Genel İdare Kurulu Temsilcisi sıfatiyle, mevzuubahis illerde gerekli temas ve incelemelerde bulunulmuş ve bunlara ait raporlar ayrı ayrı hazırlanarak sunulmuştur.

Ancak, Erzincan, Tunceli ve Bingöl illerindeki dolaşmalarımda olduğu kadar yolumuzun üzerine raslamış olması hasebiyle geçmiş olduğumuz Elazığ ili çevresinde de bazı temaslarda bulunulmuş ve böylece Doğu ve Doğu Güney illerimizle ilgili bâzı önemli konular üzerinde durulmuştur.

Mahiyetleri itibariyle memleket ve milletimizin güvenliği ile ilgili olan ve parti hareket ve faaliyetleri bakımından da teemmül ettirilmesi (düşünülmesi) faydalı sayılan mevzuubahis işlere ait özel raporumu da bu yazı ile ilişik olarak sunarken saygılarımı da arzederim."

Raporun 'İçindekiler' sayfası, kapsamını açık bir biçimde ortaya koyuyor:

"1. Erzincan'daki Beyanname işi
2. Yaratılmak istenilen hastalık
3. "Alevi"lere matuf telâkkiler
4. Aşiret hayatının zaruretleri
5. Kürt diliyle konuşanlar
6. Son seçimlerdeki hareketler
7. Zararlı telâkkiler ve cereyanlar

Tunceli Ovacık'ta kışla ve önünde askerler.

Hasan Saltık Arşivi'nden alınmıştır, izinsiz kullanılamaz.

8. "Kürt"lük ve "Ermeni"lik fikirleri
9. Sınırlarımızın ötesindeki teşebbüsler
a) Rus tahrikleri
b) İngiliz tertipleri
c) Amerika'lıların teşebbüsleri
10. Silahlanma hareketleri ve akisleri
11. Zararlı tahrikler ve tertipler
a) "Alevi"lere matuf olan konuşmalar
b) Doğu İllerimizdeki Aşiretlerle temaslar
12. Dikkate değer vaziyetler
13. Siyasî Teşekküllerdeki hareketler
a) Cumhuriyet Halk Partisi
b) Millet Partisi
c) Demokrat Partimizin durumu
14. İdare Amirleri ile vazifeliler
15. Muhtelif topluluklarla temaslar
16. Ayırıcı temayüllere mukabeleler
17. Vicdan hürriyeti ile ilgili işler
18. Doğu ve Doğu Güney illerimize ait tedbirler"

Raporun daha ilk paragrafında yer alan şu sözler konuyu gayet iyi özetliyor:

"Doğu ve Doğu Güney illerimizde eskiden mevcut olan bir hastalık son zamanlarda yeniden görülmeye başlamıştır. Bazı yerlerde yaratılmak istenilen, bazı yerlerde de sınırlarımızın ötesindeki dünya ile irtibatı olan bu hastalık, bu dava şudur: 'Türklük' ve 'Kürtlük' meselesi." (s. 1)

Toplam 36 sayfa uzunluğundaki bu raporda, Kürt sorunuyla ilgili devlet söyleminin Yeğen'in (1999) ayrıntılı incelediği bütün unsurlarının yer aldığı görülüyor. Burada bunların bazılarına değineceğiz.

İNKÂR SÖYLEMİ

Raporda kullanılan "Kürt diye adlandırılan" ya da "yabancı telâkkilere göre Kürt" gibi ifadeler söz konusu inkâr söylemini sergiliyor. Örneğin "'Alevi'lere matuf telâkkiler" bölümünde şöyle deniliyor:

"[B]u çevrede yaşayanların büyük bir kısmını, *Türk soyundan oldukları halde mezhebi bir tavsifle "Alevi" denilen, fakat ayırıcı temayüllerle "Kürt" diye adlandırılan* (abc) vatandaşların teşkil ettiği bir vakıadır ve bu vaziyet yalnız Erzincan ilimize, Erzincan çevresine maksur (sınırlı) değildir." (s. 3)

Aynı yaklaşım " 'Kürt' dili ile konuşanlar" bölümünde de görülüyor:

"[B]ugün yurdumuzda yaşayan ve 1951 İstatistik yıllığında, "ana dillerine göre nüfusun ayrılışı" bölümünde "Kürt"çe konuştukları tesbit edilen vatandaşların 1945 yılında 1,480,246 olarak kaydedilmiş bulunduğu görülmektedir."

Bu tasnifteki isabet derecesi, türlü bakımlarla, yetkililerce tetkike muhtaç olmakla beraber 1931 (1951?) yılındaki rakamlara göre Erzincan ili çevresinde yaşayanların % 55-60'ını *"Kürt" diye adlandırılan "Alevi" vatandaşların* (abç) teşkil ettiği anlaşılmakta...

"Esas itibariyle, *tarih, etnografya ve dil bakımından hiç bir varlık teşkil etmiyen "Kürtlük" mevzuu ile "Kürt" mefhumunun zorla yaratıldığı* (abc), Dr. Friç[3] ile Fransız ve Rus yazarlarının eserleri ve İngiliz Ansiklopedisi[4] ile bu kütlenin folklor araştırmalarından gayet vazıh bir şekilde anlaşılmaktadır." (s. 4-5)

"Zararlı telâkkiler ve cereyanlar" bölümünde de aynı görüşe rastlıyoruz:

"Gerçekten, bu tarzdaki bir topluluğun doğu illerimizdeki tekâsüfü (yoğunlaşması) yalnız memleketimizde değil, yabancı memleketlerde dahi *"Kürt" ırkı, "Kürt" varlığı tarzında bir telâkkiye* (abç) yol açmış ve

Molla Mustafa Barzani.

mevcut aşiretler, daha önce de işaret edildiği üzere adlandırıldıkları yerlere ve bölgelere göre şöyle sıralanmıştır: Motki, Sipti, Celâli, Hasenan, Cibri, Haydaran aşiretleri gibi.

Sayıları pek çok olan ve yalnız Tunceli çevresinde, eski adlariyle Şarkî ve Garbî Dersim bölgelerinde, kırk beş aşiret olarak serpilmiş bulunan

BÖLGESEL GERİ KALMIŞLIK, AŞİRETLER, ŞEYHLER...

Raporun çeşitli yerlerinde bölgede yaşanan olayların arkasında geri kalmışlığın/bıraktırılmışlığın, aşiret yapısının ve şeyhlerin etkisinin bulunduğu dile getiriliyor. "Aşiret hayatının zaruretleri" bölümü bu bakımdan iyi bir örnek:

"Hükümete karşı mutavaattan (itaatten) ve maişetlerini (geçimlerini) kendi güçleriyle sağlamaktan başka emelleri olmıyan bu büyük vatandaş kitlesine, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri zamanında, memleketin yüksek menfaatleri mülâhazasiyle dahi olsa, tatbik edilen ağır muameleler yanında bunların mütekâsif (yoğun) olarak bulundukları bölgelere ait okul, yol ve sair bayındırlık işlerinin, onları yetiştirmemek ve uyandırmamak için, yıllarca geri bırakılmış olması da acı hakikatlerdendir.

Bu vatandaşlardan, eski ve kötü geleneklerle, yaşamakta oldukları aşiret hayatının çeşitli tesirleriyle tekevvün eden (oluşan) hâdiselere karışmış olanları, kendi hayatlariyle cezalarını çekmiş olmakla beraber büyük bir kısmı, kanunlarla aşiret hayatının kaldırılmış olmasına rağmen, halâ aynı geleneklerin zebunu müritleri tarafından zekât olarak toplanılan davar, zahire ve paralarla sade ve iptidai hayatlarını idame etmektedir." (s. 21)

YABANCILARIN KIŞKIRTMASI

Kürt sorununun 'yabancı devletlerin tezgâhı, ecnebi kışkırtmasının sonucu' olarak görülmesi de raporun "Sınırlarımızın ötesindeki teşebbüsler" bölümünde, "Rus tahrikleri", "İngiliz tertipleri" ve "Amerikalıların teşebbüsleri" başlıkları altında yer alıyor:

"Gerçekten, bugün için olmasa bile, yarın için bir "Kürtlük" ve "Kürdistan", hatta bir "Ermenilik" ve "Ermenistan" fikrinin, Doğu ve Doğu Güney illerimizin bazı yerlerinde, daha ziyade dış telkinlerle ve temaslarla yayılmakta olduğu, bu fikirlerin melunane ve hainane bir maksatla aşılanmakta bulunduğu acı birer vakıadır...

[V]atanımızı "Türklük - Kürtlük" tefrikasiyle parçalamaya, vatandaşlarımızı birbirine düşürmeye matuf olan siyasî cereyanların daha ziyade Doğu ve Doğu Güney illerimize müteveccih bulunması, bu bölgelerde yaşayanları, yabancı telâkkilere göre "Kürt"leri alet etmek istemesi her bakımdan dikkate şayan bir vaziyet arz etmektedir." (s. 6-7)

"Müslüman bir "Kürt" vatanı kuracağını ve tayin edeceği Halifeye bütün İslam âlemini bağlamak suretiyle dünya üzerinde müstakil "Kürdistan" Devletini yaşatacağını yayan Molla Mustafa'nın, (...) Doğu ve Doğu Güney illerimizde hâlâ yaşamakta olan ve daha yıllarca yaşayacağı şüphesiz görülen (...)İslâmi ve Mezhebi telâkkilerle, müessir olmak istediği anlaşılmaktadır..."

bu toplulukların, *asılları Türk olmasına, "Horasan"dan geldikleri* (abç) söylenilmiş bulunmasına rağmen eski devirlerde kötü idarelerle ve yabancı ve muzır telkinlerle "Kürtlük" fikri etrafında birleştirilmek istenilmesi, dün olduğu kadar bugün, bugün olduğu kadar yarın için, Hükümetimizi, Partimizi, memleketimizi yakından ilgilendirecek çok hayati, çok önemli siyasî bir mevzu olmuştur." (s. 6)

olarak yaşamakta[dır]..." (s. 3-4)

Raporun "Dikkate Değer Vaziyetler" bölümünde yöredeki, özellikle de Bingöl'e bağlı Çan köyündeki şeyhlerden, bunların davranış ve eylemlerinden, aralarındaki sorunlardan söz ediliyor ve ekleniyor:

"Bütün bu şeyhler, kendilerince hiçbir zahmet ihtiyar edilmeden, köylü

Rusların bu konudaki girişimlerini Molla Mustafa (Barzani) aracılığıyla yürüttüğü ileri sürülüyor:

"Müslüman bir "Kürt" vatanı kuracağını ve tayin edeceği Halifeye bütün İslam âlemini bağlamak suretiyle dünya üzerinde müstakil "Kürdistan" Devletini yaşatacağını yayan Molla Mustafa'nın, tarikat ehli olduğunu da ileri sürmek suretiyle, memleketi-

mizde mevcut kanuni memnuiyetlere rağmen, Doğu ve Doğu Güney illerimizde halâ yaşamakta olan ve daha yıllarca yaşayacağı şüphesiz görülen Kadiri, Nakşibendi, Küfrevi ve sair adlar altındaki muhtelif tarikat salikleri üzerinde, daha ziyade Hanefi, Şafii ve sair adlar altındaki İslâmi ve Mezhebi telâkkilerle, müessir olmak istediği anlaşılmaktadır...

Rusların, Molla Mustafa'nın şahsında ve hareketlerinde, İslâmcılık cereyanı ve tahrikâtiyle mütenazır (bakışımlı, simetrik) olarak "Kürtlük" ve "Kürdistan" davasını birleştirmiş oldukları ve bu maksat uğrunda Irak'tan ziyade Suriye'deki "Kürt" ve "Ermeni" unsurlardan da geniş mikyasta faydalanmakta olduğu, Türkiye'den Suriye ve Irak'a ve Irak ile Suriye'den Türkiye'ye gelen ve gidenlerden bu maksatla istifade edildiği sanılmaktadır." (s. 7-8)

İngilizlerin daha I. Dünya Savaşı öncesinde "topraklarımızda petrol meselesi, Nasturi davası gibi çeşitli sebeplerle hadise çıkarmış" oldukları ve bu girişimlerini Milli Mücadele sonrasında da sürdürdükleri belirtildikten sonra şöyle devam ediliyor:

"İngilizlerin bu mevzu için ilk zamanlarda kullanmış oldukları Bedirhani'lerle ve diğer Kürt ve Ermeni unsurlariyle tesisine çalıştıkları müstakil "Kürdistan" davasına, İkinci Dünya Harbinden sonra tahassül etmiş (ortaya çıkmış) olan vaziyet ve zaruretlerle ve Orta Şarktaki petrol vesaire gibi iktisadi ve siyasî menfaatlerini korumak maksadiyle, son zamanlarda yeniden hız verdikleri ve bu işlerde Kerkük'lü Doktor Cafer adlı birini tavzif ettikleri ve bu adamın teşkil ve tesisine çalıştığı kollar ve ajanlar vasıtasiyle Musul istikametinden Hakkari ilimizde ve daha ziyade Diyarbakır ili çevresinde hazırlayıcı bazı hareketlere teşebbüs eyledikleri ifade edilmiştir." (s. 9)

"Amerika'lıların teşebbüsleri" bölümünde yer alan çözümlemelerin izlerini günümüzde de görmek mümkün. Örneğin ABD'nin bağımsız bir Kürt devleti kurma planından özellikle son sıralarda sıkça söz ediliyor, hatta "Kürt açılımı" da bu plana bağlanıyor. Raporda, II. Dünya Savaşı ve sonrasında Amerikalılarla yakın bir işbirliği sağlanmış olduğu belirtildikten sonra şöyle devam ediliyor:

"Ancak, bu suretle başlıyan ve şimdiye kadar iyi niyetlerle muhtelif sahalarda güzel eserlerini vermekte bulunmuş olan bu dostluğa ve yakınlığa rağmen, Amerika'lıların da, her işin üstünde yalnız Amerikan menfaatini düşünmesini tabiî olarak telâkki ettiğimiz takdirde, İngiliz'lerle olan çeşitli münasebetleriyle ve Orta Şarktaki iktisadî ve siyasî menfaatleriyle herhangi bir gün "Kürtlük" ve "Kürdistan", "Ermenilik" ve "Ermenistan" davasında söz ve hareket sahibi olabileceğini nazara almamız gerektir...

Amerika'lılar, Rus tahrikleriyle olduğu kadar İngiliz tertiplerini de bilmekte ve her hangi bir vaziyette Doğu ve Doğu Güney illerimizde bir "Ermenilik" ve "Ermenistan" davası halinde olmasa bile bir "Kürtlük" ve "Kürdistan" davası için kendi zaviyelerinden hareket ve faaliyette bulunmaktadır...

Bu suretle başlıyan hareket ve faaliyetlerin, İkinci Dünya Harbinden sonra henüz bir türlü sükûnet bulamıyan dünyamızda ve Orta Şark'ta tekevvün edebilecek çeşitli hadiselerle, Türkiye'mizde ve Doğu, Doğu Güney illerimizde yaşayan ve "Kürt" diye vasıflandırılan ve bugüne kadar Türkiye'mizden başka hiçbir Devlete mal olmamış olan vatandaşlarla sınırlarımızın ötesinde, İran ile Irak ve Suriye'de aynı geleneğe sahip olanları, aynı dili konuşanları da kucaklamak suretiyle, müstakil "Kürdistan" devletinin kurulmasına matuf olduğunu düşünmek hatalı olmasa gerektir.

Şeyh Sait isyanında yakalananlardan bir grup.

Cumhuriyet'in 75 Yılı 1. cilt.

Amerika'lıların, Arap ve Yahudi ihtilafını halletmek için bir milyonluk "İsrail" Hükümetini tesis ettikleri gibi, İstatistik Genel Müdürlüğünün 1951 İstatistik yıllığında, biraz önce de belirttiğimiz veçhile, "Ana dillerine göre nüfus ayrılışı" bölümünde "Kürt"ce konuştukları tesbit edilen 1,480,246 tutarındaki vatandaş topluluğunu Doğu ve Doğu Güney illerimizdeki gezici aşiretlere ve nüfus sayımındaki gizlenişlere göre, bir, bir buçuk milyon fazlasiyle, iki buçuk - üç milyon olarak mütalaa etmek, İran ile Irak ve Suriye'deki "Kürt" nüfusunu da bu esas üzerinden nazara almak suretiyle beş-altı milyon nüfuslu bir "Kürdistan" Devletini teşkil ve tesisini tasavvur etmesini, uzak bir ihtimal ile olsa dahi, düşünmek ve Hükümetimizce Doğu ve Doğu Güney illerimize ona göre önem vermek her halde daha isabetli bir hareket tarzı olarak telâkki edilmelidir.

Esasen, Amerika'lıların, muharriki ve âmili ne olursa olsun, hangi kuvvet ve teşekkül tarafından tertip ve tahrik edilmek suretiyle olursa olsun, son zamanlarda memleketimizdeki

bazı hareketleri dahi bu bakımdan dikkate değer görülmektedir...

Amerika'lıların bu tarzdaki incelemelerini, müstakilen "Kürt" hüviyeti ile olmasa dahi "Kürt" diye tavsif edilen "Alevi" vatandaşlar hakkında da bu şekilde ve muhtelif yönlerden teksif etmiş olmaları bu mevzudaki yakın ilgilerinin başka bir delili olarak mütalaa edilebilir." (s. 10-12)

GEÇMİŞLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Raporda, geçmişte bölgede yaşanan çeşitli isyanlar ve sonuçlarıyla ilgili bazı değerlendirmeler de yer alıyor. Sılan'a göre, bölge insanlarında hükümete karşı gözlenen çekingenlik ve ürkekliğin yanı sıra Tunceli örneğinde görülen intikam duygusu, isyanların bastırılması sırasında yürütülen "tedip (cezalandırarak yola getirme) hareketleri" ile aşiretlerin ve şeyhlerin etkilerinden kaynaklanmaktadır:

"Bingöl ilimizde Merkez ve Genç ilçeleri, Şeyh Said İsyanının doğuş ve yayılış çevreleri olması itibariyle, esaslı şekilde tedip görmüş, bu ilçelerde bir çokları sürülmüş ve asılmış olduğundan, iktidar değişikliğine rağmen, Hükümete karşı çekingenlik görülmekte, ... vatandaşlar arasında bazıları Hükümet teşkilâtına ve Hükümet mefhumuna karşı hala ürkek ve kapalı bulunmakta... [B]u çekingenlik ve ürkekliği gidermek için ne kadar yakınlık gösterilse Hükümet mefhumu itibariyle güven sağlanması oldukça güç gibi... Bingöl'lülerin bu ruh haletinde tedip hareketlerindeki şiddetin müessir olduğu sanılmakta ve ... tesbit edilen bu vaziyette çoğu "Şafii" olan Bingöl'lülerde tevekkül ve tasavvufun ve bu arada Bingöl il merkezine üç saat mesafede bulunan "Çan" köyündeki şeyhlerin ve tarikat rabıtasının en önemli âmil olduğu zannedilmektedir. (s. 20-21)

Bingöl ilimizde Merkez ve Genç ilçeleri, Şeyh Said İsyanının doğuş ve yayılış çevreleri olması itibariyle, esaslı şekilde tedip görmüş, bu ilçelerde bir çokları sürülmüş ve asılmış olduğundan, iktidar değişikliğine rağmen, Hükümete karşı çekingenlik görülmekte, ... vatandaşlar arasında bazıları Hükümet teşkilâtına ve Hükümet mefhumuna karşı hala ürkek ve kapalı bulunmakta...

[Tunceli'de] yaşayanlardan bir çoğunun tedip hareketleri sırasında insafsızca yok edilmesi, batı illerine sürülmesi, il sınırları içinde yasak ve boşaltılmış bölgeler kurulması, uzun yıllar özel bir kanunla (Tunceli Kanunu) ve hususi hükümlerle idare edilmiş olması ve saire gibi sebepler derin izler bırakmış..." (s. 22)

Tunceli yöresindeki "Alevi"lerin intikam duygusunun CHP'liler tarafından tahriki sonucunda ortaya çıkabilecek hareketlere karşı;

"[H]ükümetimizce tedbir alınması ve idare ve zabıta yollariyle olduğu kadar Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde yaşayan ve yaz aylarında Munzur sıradağlarında yaylanan ve çoğu "Sünni" olan "Şavak"lılar ile münasip şekillerde daimi temas temini suretiyle buradakilerin ruhuna nüfuz edilmesi ve bu çevrede daima tedbirli ve ihtiyatlı bulunulması temenniye şayan görülmüştür." (s. 22-23)

"MİLLİ BİRLİK VE BERABERLİĞİ BOZAN" CHP!

1950'de CHP'den ayrılarak Demokrat Parti'ye geçen Sılan bu kez, "sınırlarımızın ötesindeki teşebbüsler"in yanında, "Türklük" ve "Kürtlük" meselesini tahrik eden, körükleyen bir iç güç olarak CHP'den söz ediyor:

"Cumhuriyet tarihimizde Şeyh Sait İsyanı, Ağrı hâdiseleri ve Dersim harekâtı adlariyle yer almış olan bu dava, o hareketlerle birlikte örtülmüş, unutulmuş gibi görülmekle beraber, demokrasi rejimimize başlıca âmil ve pişuva (önder) olan Demokrat Partinin siyasî hayatta yer alması ve faaliyete başlaması üzerine, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından, mahirane bir tertip ile yeniden ortaya atılmıştır." (s. 1)

Sılan'a göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da gözlenen "Kürtlük" sorununda geçmişte bölgede yaşanan olaylar önemli rol oynamaktadır ve bu olayların asıl müsebbibi de CHP'dir:

"Ancak, Millî Mücadelenin başlangıcında denildiği gibi "Türk ve Kürt kavmi necibi"nin müşterek çalışma ve dayanışmasiyle iş ve el birliği edilmesine ve vatanımız çeşitli muhataralardan kurtulmuş olmasına rağmen, sonradan "Kürtlük" ve "Kürt" cereyanlarının, dış tahriklerle beraber içerde tatbik edilen kötü ve ağır muameleler yüzünden, körüklenmiş olması memleket bakımından zaman zaman ciddi endişeler doğurduğu gibi yurttaşlar arasında da derin boşluklar ve hoşnutsuzluklar yaratmıştır.

Bu hoşnutsuzlukların Erzincan çevresinde yayılmasına en mühim âmil o zamanlar Erzincan iline bağlı bulunan Pülümür ilçesinin, o sıralarda özel kanunla idaresine bağlanılan Tunceli sınırları içine alınması ve Erzincan'daki "Alevi" vatandaşların da muhtelif sebepler ve bahanelerle yerlerinden, yuvalarından sürülmesi, hatta öldürülmesi gibi haller olmuştur.

Bununla beraber, Cumhuriyet Halk Partisi, mevzuubahis hareketlerin günahını, 1950 seçimlerinde Erzincan çevresine gönderdiği elemanlarla ve ustaca bir manevra ile, başkalarına atfetmek suretiyle "Alevi" vatandaşların reylerini sağlamak imkânını bulduğu gibi Zihni Gediği mevkiinde-

ki hâdise ile "Kürt" diye anılan bu vatandaşlar üzerinde, bir terör havası yaratılmak suretiyle şu tehdit parolasını ileriye sürmüştür: "Hükümetin dayandığı partiye oy vermiyenler sonra yok olacak."

İşte, böyle manevi bir baskı iledir ki, Doğuda kütleye hâkim olan fertler vasıtasiyle ve aşiret hayatının doğurduğu zaruretlerle Erzincan ilindeki seçimler, Demokrat Partimizin aleyhine, Cumhuriyet Halk Partisi lehine sonuçlandırılmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisinin, bir iki ilimiz müstesna olmak üzere, seçimi kazandığı bölgelerdeki "Alevi" kütlesinin mevcudiyeti bu bakımdan tetkike değer bir mevzudur." (s. 5-6)

O zamanki CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in Hatay'ın Samandağı ilçesi ile diğer yerlerde söyledikleri, Sılan tarafından "açık tahrik mahiyetinde olması itibariyle, dikkate şayan bulunmuştur:"

"Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının 'Alevi' vatandaşlara gösterdiği saygı, sağladığı eşitlik malumdur. Biz, bu meseleyi samimi olarak ele almış ve yüz yılların kötü propaganda ve telkinlerini ortadan kaldırarak bu 'Türk Alevi'lerinin millî birlik içerisindeki yerini ve değerini gereği gibi belirtmiştik; yine o fikirdeyiz. Bunun aksine telkinlerde bulunmak isteyenleri millî birlik davasına ihanet etmiş sayacağız. Bu, bizler için bir oy meselesi değil, bu, Cumhuriyet Halk Partisi için bir ideal ve umde meselesidir."

Halbuki, onun bu tarzda konuşmak suretiyle daha şimdiden 1954 seçimleri için oy avcılığına başladığı ve bu arada, evvelce uzun yıllar sürmüş olan Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sırasında, Erzincan ve Tunceli ile diğer yerlerde "Kürt" dedikleri "Alevi" Türklere karşı tatbik edilen ağır muameleleri, kötü bir taktik ile, Demokrat Partimizin kurucularına atfetmek suretiyle milleti zehirlemek ve "Alevi" vatandaşları Demokrat Parti camiasından soğutmak ve koparmak istediği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterinin ... söylediği şu sözler, takip ettiği maksadın ne kadar zehirleyici olduğunu daha vazıh olarak göstermektedir:

"1938 harekâtının mesullerini o zaman Başvekalet'te bulunan zata sorunuz." (s. 16)

CHP'nin bölgedeki aşiretlerle temaslarda bulunduğunu da vurgulayan Sılan, bu girişimleri "memlekette sükûn ve huzuru, milli birlik ve beraberliği bozucu" hareketler olarak niteliyor (s. 18). Raporda CHP'ye "Atatürk düşmanlığı" suçlaması da yöneltiliyor:

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in (ortada gözlüklü) söyledikleri, N. S. Sılan tarafından "açık tahrik" mahiyetinde olması itibariyle, dikkate şayan bulunur.

"Bugün, memleketimizin bazı yerlerinde olduğu gibi, Doğu ve Doğu Güney illerimizde, daha ziyade "Alevi" ve "Zaza"ların bulundukları bölgelerde Atatürk sevgisi yerine Atatürk düşmanlığının yayılmasında ve bu arada "Atatürk" adı yanında "Bayar" adının tedip ve tenkil hareketlerinin âmili ve faili olarak gösterilmesinde Cumhuriyet Halk Partisi mensuplariyle bunlara taraftar olan bazı vazife sahiplerinin büyük rol oynamakta olmaları dikkate şayan görülmektedir." (s. 19)

Daha sonra gene CHP'lilerin, "... Tunceli Hareketleri ile 'Alevi Türk'lerin imha ettirilmesine aziz Atatürk ile Sayın Celâl Bayar'ın emir vermiş olduğu tarzındaki kötü ve ayırıcı telkinler ve tahriklerden" (s. 23) söz ediliyor. Günümüzde başka kişi, kurum ve partilerin CHP'lilerin benzer suçlamalarına hedef olması tarihin garip bir cilvesi olsa gerek...

KAYNAKLAR

Birinci, A. (1995), "Hâbil Âdem Pelister Hakkında," *Toplumsal Tarih*, No. 19 (Temmuz), s. 54-56.
Dündar, F. (2001), "İttihat ve Terakki'nin Etnisite Araştırmaları," *Toplumsal Tarih*, No 91 (Temmuz), s. 43-50.
Encyclopaedia Britannica, Inc. (1930), *The Encyclopaedia Britannica*, 14. baskı, New York.
Friç, Dr. (1334/1918), *Kürtler: Tarihi ve İçtimaî Tedkik*, Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatından: 3, Kitabhane-i Sûdi: İstanbul.
Fritz, Dr. (1992), *Kürtlerin Tarihi*, Hasat Yayınları, çevriyazı Sinan Şanlıer.
Okay, C. (1995), "Hâbil Âdem'e Dair Bazı Notlar," *Toplumsal Tarih*, No. 19 (Temmuz), s. 56-58.
Şahin, M. ve Akyol, Y. (1994a), "Hâbil Âdem ya da Nam-ı Diğer Naci İsmail Pelister Hakkında..." *Toplumsal Tarih*, No. 11 (Kasım), s. 6-14.
Şahin, M. ve Akyol, Y. (1994b), "Hâbil Âdem ya da Nam-ı Diğer Naci İsmail Pelister Hakkında-II" *Toplumsal Tarih*, No. 12 (Aralık), s. 17-23.
Tunçay, M. vd. (2004), *İlk Meclis Anketi: Birinci Dönem Milletvekillerinin Gelecekten Beklentileri*, Ankara: TBMM.
Yeğen, M. (1999), *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları.

DİPNOTLAR

1 Tarih Vakfı Arşivi Necmeddin Sahir Sılan Fonu, Seri No: 03 (Doğu Raporları), Dosya No: 5, Belge No: 41.

2 Çok belirgin bazı yazım yanlışlarını düzeltme dışında rapora herhangi bir müdahalede bulunmadık.

3 Burada sözü edilen, *Kürtler: Tarihî ve İçtimaî Tedkik* (Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatından: 3, Kitabhane-i Sûdi: İstanbul, 1334) adlı yapıtın yazarı Dr. Friç'tir. Bu kitabın Sinan Şanlıer tarafından yapılmış çevriyazısı 1992'de *Kürtlerin Tarihi* (Hasat Yayınları) adıyla yayımlanmış ve bu kez yazarı Dr. Fritz olarak verilmiştir. Bu Dr. Friç/Dr. Fritz konusu hayli tartışmalıdır. Başta Dündar (2001) olmak üzere birçok çalışmada aslında Dr. Friç diye birinin olmadığı, bu kitabın yazarının Habil Âdem/Naci İsmail (Pelister) olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca bkz. Şahin ve Akyol (1994a) ve (1994b), Birinci (1995), Okay (1995).

4 Herhalde burada kastedilen *Encyclopaedia Britannica* (EB) olsa gerek. EB'nin o dönemde yayımlanan 14. baskısında Kürtlerin kökeni konusu "Kürdistan" başlığı altında ele alınıyor. "Kürt mefhumunun zorla yaratıldığı" ifadesi muhtemelen, bu bölümün, "Kürtlerin kökeni henüz kesin olarak belirlenememektedir," sözleriyle başlamasına dayanmaktadır. Ne var ki, izleyen satırlarda bu kökenin İÖ 2000'lere kadar gittiği belirtilmekte ve Kürtlerin tarihinin karışık olmasına karşılık, eski kayıtların incelenmesi sonucunda daha İÖ 6. yüzyılda Kürt aşiretlerinden söz edildiği söylenmektedir. (Bkz. EB, 1930: 520-521).